

הקדמה

שלום רב לכולם, ברוכות הבאות לעיניים על עזה, ההתכנסות היומית שלנו שהיא חיבור של מחאה ולמידה, לפני שנתחיל עם השיחה היומית אני רוצה להפנות את מבטנו גם לגדה [המערבית]. שם הרג מתנחל בשם ינון לוי את המורה ופעיל השלום עוודה הד'אלין מהכפר אום אל-חייר וחזר למקום על מנת להורות לצבא לעצור את בני משפחתו של הנרצח, והצבא לא רק שעצר אותם אלא הגדיל לעשות וחזר לפרק את סוכת האבילים שהוקמה לזכרו יום למחרת. מי שעקב אחרי ההרצאות כאן ובייחוד הרצאתו של מירון רפפורט [מתאריך ה-8.7.2025] אולי לא יופתע. אני מקווה אבל שיודעו לדעת שאותו מתנחל, ינון לוי עובד כקבלן משנה של צה"ל בהריסות בתים בעזה. מהשבוע הקרוב אנחנו נתחיל לשלב בהרצאותינו על עזה גם כאלה שיתנו זרקור על הגדה ואף על הפלסטינים כאן בגבולות 48 מתוך הבנה שהדברים אינם מנותקים. אבל היום אנחנו שמחות לארח את פרופסור עמוס גולדברג מהאוניברסיטה העברית, חוקר שואה וג'נוסייד, שידבר על זכרון השואה והג'נוסייד בעזה. עמוס ידבר במשך שמונה-תשע דקות ואחר כך נשאיר זמן לדיון קצר. אני מזכירה שאפשר לשאול שאלות בכתב בצ'אט ואני אקריא אותן לעמוס. עמוס, תודה רבה שהצטרפת אלינו, הבמה שלך.

הרצאה

תודה רבה, אני אנסה לתת איזה סקירה היסטורית קצרה איך הגענו עד הלום. במשך שנים נשאלה השאלה הטיפשית בעיניי: מה יקרה עם זכרון השואה כשאחרון העדים ימות, כאילו זכרון תלוי רק בעדים, כאילו היהודים לא זוכרים את חורבן הבית והנוצרים את צליבתו של ישו ועמים אחרים את שאירע להם בלי לשים דגש רב על העדים והעדויות. במקום זאת היה עלינו לשאול: מה היו ההשלכות הפוליטיות כשכל הדור שחוה את זוועות מלחמת העולם השנייה, פצצת האטום, הנאציזם והשואה ילך לעולמו. היה עלינו לשאול את השאלה הזאת ולנסות להעריך בהתאם כי הדור שהזכרון היה אצלו חי הבין שעל מערכות הפוליטיקה, המשפט, והתרבות הלאומיות והבינלאומיות לרסן באיזה אופן את היצרים והאידיאולוגיות הלאומיות ואחרות שיכולות להביא לכאלה קטסטרופות. ועתה כשהזכרון הזה כבר אינו זיכרון חי, מתפרצים חזרה כל כוחות האופל ולמרבה האימה, זכרון השואה במקום לרסן אותם, מאפשר אותם ואולי אפילו מעודד אותם, בוודאי כאן אצלנו בהשמדת עזה, ובאופן כללי בנכבה המתמשכת נגד הפלסטינים.

האסוציאציה הראשונה של מרבית הישראלים, ובוודאי של ניצולי הטבח בשביעי לאוקטובר, כמו אלה שנסגרו בממ"דים למשך יום ואף יותר מבלי שיכלו להשמיע ציוץ, הייתה מהשואה. אך אנלוגיות אותנטיות אלה שצמחו באמת מתוך עולם אסוציאציות יהודי מודרני הומרו במהירות למטבעות פוליטיות מעוותות שנועדו להגביר את האימה והחרדה שגם כך היו בשיאם ולהצדיק אלימות ג'נוסיידית נוראה שהתפרצה נגד רצועת עזה. הביטוי "היום בו נהרגו הכי הרבה יהודים מאז השואה" אולי נכון עובדתית, אך הוא יוצר זיקה ואנלוגיה מוטעית כאילו יש המשך בין השואה אל השביעי באוקטובר, כאילו יחסי הכוחות בין היהודים באירופה לגרמניה הנאצית זהים ליחסים בין מדינת ישראל בעלת אחד הצבאות החזקים בעולם, לחמאס ברצועת עזה הענייה הקטנה והסגורה, וכאילו המניע הוא אותו מניע, אידיאולוגיה אנטישמית רצחנית וגזענית. אני לא אומר שלא קיימת, אבל [האנלוגיה הזאת] בכדי להסתיר כמובן את הסיבות האמיתיות שהובילו את החמאס, הפוליטיות למתקפתו הפושעת והבלתי נסלחת. את העיוות הזה הדהדו ראשי מדינה אשר בעודם מדברים על השמדת עזה ומוציאים זאת לפועל כינו ועודם מכנים את החמאס, את הפלסטינים בגדה ולעתים אף את הפלסטינים כולם כנאצים ואף הציגו את המלחמה כמלחמת בני האור בבני החושך, כמלחמת בנות הברית בגרמניה. את המסרים הללו הדהדו גם ראשי מדינות המערב וביניהם גם נשיא ארצות הברית דאז ג'ו ביידן. ולשיא של גרוטסקה והתקרבות הגיעה משלחת ישראל באו"ם ש-30 לאוקטובר בדיון במועצת הביטחון ענדה כולה טלאי צהוב, וזו תוך כדי שישאל ממטירה פצצות על עזה בעוצמה ובקצב שלא נראו כמותם במהלך המאה ה-21, בחודש שהיה הקטלני ביותר לילדים במאה ה-21. הדהד הומניזציה של דימוי הפלסטינים לנאצים התירה למעשה כל רסן, שכן כנגד הנאצים ובכדי למנוע שואה שנייה כל אמצעי וכל אלימות הם לגיטימיים.

עכשיו אני רוצה ללכת טיפה אחורה. מראשיתו זכרון השואה השואה במערב, שהפך מאוד דומיננטי באירופה וארצות הברית וגם הרבה מעבר להן משנות ה-80 וה-90 של המאה הקודמת, ניזון משני סנטימנטים שונים. את הראשון הייתי מכנה סנטימנט דמוקרטי או מוכוון זכויות אדם. המסר היה: אנו זוכרים את השואה בכדי לבסס את משטר זכויות האדם, את הערכים הדמוקרטיים ואת המאבק בגזענות. נזכור מה קרה כשהם קרסו ולכן נבצר את הערכים הללו. הסנטימנט השני היה האמפתיה כלפי היהודים עצמם כקורבנות העיקריים של הנאציזם ותפיסתם כאחר האולטימטיבי של אירופה מדורי דורות. שני סנטימנטים אלה הטעינו את זכרון השואה וגם את המחקר, חייבים להגיד, בליבידו מוסרי אדיר, והעניקו לו משמעות וחשיבות מיוחדת. אך בין שני הסנטימנטים הללו שרר מהרגע הראשון מתח מסוים, שהראשון הוא אוניברסלי והשני הרבה יותר פרטיקולרי. וזה בא לידי ביטוי מיוחד וממש סתירה ביחס לישראל, שהרי מצד אחד, בתוך ההקשר של השואה,

הייתה זו מדינת היהודים: התשובה הניצחת הראויה והצודקת לשואה ולאלפי שנות אנטישמיות. אולם מצד שני, יותר ויותר הוכרה ישראל כמדינה שמפרה באופן חמור מאוד זכויות אדם ושאיכותה הדמוקרטית הולכת ומוטלת בספק.

אך בשנות ה-90, בהן התגבשו מרבית המוסדות והנחות היסוד של התחום הזה של זכרון השואה ולימודי השואה, היו אלה שנות אוסלו שבהן נתפסה ישראל כמדינה שוחרת שלום. והסתירה הייתה נסבלת באותן שנים. הקרע הגיע בתחילת שנות ה-2000 במהלך האינתיפאדה השנייה, בכינוס ועידת האו"ם נגד גזענות בדרכן שבדרום אפריקה בספטמבר 2001. שם נידונה ישראל לא בתוך שיח השואה אלא בתוך שיח שהתפתח באותם שנים, השיח הפוסט-קולוניאלי שדן את ישראל ברותחין כמדינה קולוניאלית, או [כדוגמא] של קולוניאליזם התיישבותי, כפי שבא הדבר לידי ביטוי בסיכום הוועידה של כנס ארגוני זכויות האדם שהתקיים בחסות הוועידה אך במקביל לכינוס הדיפלומטי העיקרי. בהצהרת הסיכום גונתה ישראל כמדינת אפרטהייד, הוצבה בין המדינות הכובשות ומפירות זכויות האדם, הואשמה בטיהור אתני ואפילו מעשים של רצח עם, והצהרה קראה להטיל עליה חרם. תשובתה של ישראל למגמות הללו הייתה להגביר את מאמצי הגלובליזציה של זכרון השואה. וכך ב-2005 קיבל האו"ם ביוזמת ישראל את ההחלטה על 27 בינואר, יום שחרור אושוויץ בידי ברית המועצות, כיום השואה הבינלאומי. ההחלטה הייתה יוזמה של משרד החוץ הישראלי במטרה ברורה, כפי שציין לימים במפורש רון אדם ממשלחת ישראל באו"ם באותה תקופה שהוא היה גם היוזם שלה, לספק אלטרנטיבה לנרטיב הפלסטיני שהיה דומיננטי לתפיסתם [של אנשי משרד החוץ הישראלי] במוסדות האו"ם.

במקביל עשתה ישראל כל מאמץ להפוך כל ביקורת חריפה כלפיה וכלפי הציונות כאנטישמיות. המאמצים האלה הגיעו לשיא ב-2016 כשגוף בינלאומי המופקד על זכרון השואה שנקרא The International Holocaust Remembrance Alliance, או בקיצור IHRA, שבו חברות 35 חברות, כמעט אך ורק מערביות, קיבל הגדרה של אנטישמיות שכמעט כל מדינות המערב אימצו, הגדרה שהופכת למעשה ביקורת נגד ישראל ונגד הציונות לאנטישמית. השפעת ההגדרה ורוחה הן אדירות. הן ממשטרות את כל השיח במערב. ההגדרה משמשת היום ככלי העיקרי בדיכוי המחאות נגד ישראל בעולם ובביצור התמיכה בה. למעשה היא משמשת את ממשל טראמפ במאבקו נגד האוניברסיטאות ובדרדור אמריקה למדינה אוטוקרטית. וכך קרה ששלוש המדינות שזכרון השואה הוא הדומיננטי ביותר בהן ושהשקיעו מאמצים אדירים בשלושת או ארבעת העשורים האחרונים להפוך את השואה ואת "המאבק" באנטישמיות, לא אנטישמיות אמיתית, לגלובליים: ישראל, ארצות הברית, וגרמניה, הן המדינות המערבות ביותר בג'נוסייד בעזה: ישראל כמבצעת, וארצות הברית וגרמניה כשתי התומכות החשובות ביותר שלה. לא פלא איפוא שאתמול [29.7.2025] הודיעה ברזיל שהיא פורשת מארגון ה-IHRA, שאותו הזכרתי, שבו היה לה מעמד של משקיפה. אולי הדוגמה המבליטה ביותר את האבסורד כאן היא הופעתו של מזכיר המדינה בממשל ביידן אנטוני בלינקן בפברואר 2022 דווקא במוזיאון השואה בווינגטון, בכדי להצהיר שארצות הברית מכירה במתקפה של מיאנמר על הרוהינגה במחוז ראקין כרצח עם. בלינקן הדגיש שבא דווקא למוזיאון השואה להכריז על כך משום שזכרון השואה מטיל עלינו אחריות מוסרית אקטואלית. הוא הזכיר גם את אוקראינה וסין. הוא הזכיר כל מיני אסונות, אלימות מדינה. הראיות לג'נוסייד במיאנמר, כמו גם מידת ההרס והרצח שם. בלי בכלל להפחית מהזווה הן מחווירות לעומת המתרחש בעזה. אולם האם יעלה מישהו על דעתו שבלנקן או כל אחד אחר יגיע למוזיאון השואה בווינגטון כדי להצהיר מתוך מחויבות לזכרון השואה שישאל מבצעת רצח עם בעזה? ההפך הוא הנכון. מוזיאון השואה בווינגטון למשל, הנפיק כמה הצהרות תמיכה בישראל אך שותק לגמרי על מה שקורה בעזה.

יד ושם שם שחק גם כשהתבקש באופן פומבי כבר בינואר 24 לחתום על מכתב שמגנה את הרטוריקה הג'נוסיידית שהתפשטה בישראל. חלק מהאנשים פה חתמו על המכתב הזה. [הנהלת יד ושם] שתקה וסירבה בפומבי. לפני יומיים [28.7.2025] אמר דני דיין יושב ראש יד ושם, איזה משהו כל כך מקומם שכבר עדיף היה שישתוק. זכרון השואה כפי שהוא התמסד במיינסטרים הישראלי במערב רק מזין את הלגיטימיות של האלימות הישראלית בעיני עצמה ובעיני העולם, ויחד עם המאבק באנטישמיות לדאבוננו ולבושתנו, משתיק מחאות אפקטיביות ומזניק תמיכה אקטיבית בג'נוסייד.